

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์อุดมการณ์ของพระสืวลีเถระตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาประวัติและอุดมการณ์ของพระสืวลีเถระตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของอุดมการณ์พระสืวลีเถระตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาค้นคว้าเอกสารจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ทั้งอรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส ตลอดจนทั้งตำรา งานวิจัยเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลตัวอย่าง จำนวน ๑๒ คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ทำให้ได้บทสรุปและข้อเสนอแนะ ดังนี้

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่าอุดมการณ์ทางพุทธปรัชญามีอยู่ ๒ อย่างด้วยกัน คือ อุดมการณ์ที่เป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม แต่ในแง่ของความเป็นพุทธแล้วโดยสูงส่งที่สุดก็คือวิมุตติ แต่สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องของโลกียวิสัย ก็เนื่องจากว่าคนเราเหมือนดอกบัวที่มีหลายเหล่า บางคนจิตใจก็ไม่อาจจะพัฒนาขึ้นเพื่อที่จะเข้าสู่กระแสพระนิพพานได้ในชาตินี้ ก็จำเป็นต้องสั่งสม อบรมบารมีพอสมควร ก็จำเป็นต้องรักษาศีล ๕ ไปก่อน เมื่อเกิดการปฏิบัติจนเป็นนิสัยภาพ จึงค่อยพัฒนาเป็นศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ไปเรื่อย ๆ ตามภูมิจิตภูมิธรรม จนเกิดการตรัสรู้ในชาตินี้ภาพหน้าก็ได้ พุทธองค์จึงตรัสว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาศักยภาพได้เสมอ เวรกรรมเก่าอาจจะมีส่วนก็จริง แต่ถ้าอึดอัด สัมมาปณียังเกิดสัจจกิริยาหรือการสานต่อเรื่อยไป เราก็อาจจะบรรลุธรรมได้ในชาตินี้โดยไม่ต้องโทษเวรกรรมเก่า

จากการศึกษาประวัติและอุดมการณ์ของพระสืวลีเถระตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า อุดมการณ์ที่บรรลุป่าหมายแล้วนั้น ย่อมเกิดจากปรากฏการณ์การตกผลึกทางความคิด ประกอบกับการตั้งจุดยืนในรูปของหลักการและวิธีปฏิบัติตนเอง อีกทั้งเป็นกรอบที่จะช่วยให้มนุษย์เพิ่มความมุ่งมั่นเพื่อสร้างสรรค์วิถีชีวิตให้บรรลุป่าหมายได้ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วพระสืวลีเถระคงไม่ได้คิดว่าต่อไปในภายภาคหน้าเมื่อเราตายไปจะต้องมีคนเอาชื่อของเราไปทำเป็นสัญลักษณ์เรียกเงินเรียกทองหน้าร้านอย่างโน้นอย่างนี้ ท่านคงไม่คิดเช่นนั้น เพราะตัวท่านเองก็มีบุญวาสนา

บารมีเต็มเปี่ยมตั้งแต่ตอนเกิดมา มีความพิเศษหลายอย่าง นั่นอาจจะสื่อถึงนัยที่ว่าอาจจะเป็นชาติสุดท้ายของท่านก็ได้ แต่ที่นี้คนไปเลือกเอาสิ่งอภินิหารที่มีอยู่ในตัวท่านมาเลือกใช้ในวิถีการดำรงชีวิต ก็เลยไปติดอยู่ที่ตรงนั้น ซึ่งในความเป็นจริงอุดมการณ์ของพระสืวลีเถระก็คือท่านเองต้องการบรรลุหรือหลุดพ้น เพียงแต่ว่าคนเราไปตีค่าของท่านจากผลพลอยได้ ความอัศจรรย์หรืออภินิหารของท่าน มันก็เลยทำให้เราติดอยู่แค่นั้น สุดท้ายก็เลยก้าวไม่ถึงอุดมการณ์ที่แท้จริงของท่าน เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าอุดมการณ์ที่แท้จริงของท่านไม่ได้อยู่ที่ตำแหน่งเอตทัคคะอย่างที่ท่านส่วนมากเข้าใจกัน แต่อาจจะเป็นบันไดทำให้ใช้ประโยชน์จากจุดนี้บริหารงานเพื่อให้กิจการส่วนรวมขับเคลื่อนไปได้ง่ายขึ้น เหมือนพระเถระหลาย ๆ รูปท่านบอกว่ายศตำแหน่งก็มีความสำคัญเพื่อทำให้เรามีกำลังใจไม่หิวเฉาในการทำมาหากินให้แพร่หลาย ให้เป็นโอกาสเป็นใบเบิกทางเพื่อทำความดีได้มากขึ้นง่ายขึ้น เพียงแต่ว่ายศตำแหน่งการแต่งตั้งในยุคปัจจุบันกับสมัยพระพุทธเจ้าไม่เหมือนกัน พระพุทธเจ้าแต่งตั้งเอตทัคคะไม่ใช่สักแต่ว่าแต่งตั้งจากเส้นสายหรือเพราะเห็นแก่หน้า แต่โดยจากคุณลักษณะที่เกิดขึ้นจริง ๆ เป็นการหยั่งรู้ด้วยพุทธญาณจริง ๆ ว่าคนนี่เหมาะที่จะเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่แต่งตั้งจากการที่มีคนมาบอกมาขอให้แต่งตั้ง หรือจากการคิดสินบนก็ไม่ใช่ เพราะฉะนั้นตำแหน่งเอตทัคคะจึงมีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่าที่เรามองเห็นในปัจจุบันนี้เสียอีก และอาจจะมีผลต่อการทำงานเผยแผ่ศาสนาต่อไปในอนาคตด้วย เพราะฉะนั้นเอตทัคคะของพระพุทธเจ้าดูเหมือนจะเป็นเหมือนเชิงโลภียะ แต่ไม่ใช่ กลับมีเป้าหมายเพื่อโลกุตระทั้งสิ้น เพียงแต่คนในปัจจุบันเอาสภาวะจิตของความเป็นปุถุชนไปจับ ก็เลยรู้สึกเช่นนั้น

และจากการวิเคราะห์อิทธิพลของอุดมการณ์พระสืวลีเถระตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทยในแง่จริยศาสตร์ (Ethics) พบว่ามีความชัดเจนในแง่ที่มีการทำรูปเคารพ มีการทำเหรียญพระสืวลีแจกจ่ายบูชา บางวัดถึงกับทำอนุสาวรีย์ใหญ่โตมโหฬาร เพื่อให้คนมากราบไหว้สักการบูชาและเอาเงินมาบริจากระหว่างวัด แต่ในแง่ของการสอนจริง ๆ ยังไม่เป็นการเข้าถึงหรือยังภูมิจิตใจให้ถึงสู่กระแสธรรมได้ตามพุทธประสงค์ เพราะพระพุทธเจ้าสอนให้ละอึดตา แต่ดูเหมือนกับว่าเรายังหมกตัวอยู่ในอึดตามากขึ้นอีก หลงในอภินิหารฤทธิ์เดช ในอะไรต่อมิอะไรซึ่งไม่ทำให้เราสามารถหลุดพ้นจากทุกข์ได้ รังแต่จะทำให้เรามีปัญญาที่มีขอบเขตถูกห่อหุ้มด้วยอวิชชา มากเท่าทวี ไม่สามารถแก้ปัญหามานะได้ เอะอะก็จะขอพึ่งอำนาจแต่ท่านเท่านั้นเอง นี่เป็นแนวคิดในแง่ประโยชน์ตน ส่วนแนวคิดในแง่ประโยชน์เพื่อส่วนรวมก็คือมองว่า พระสืวลีเถระท่านบำเพ็ญคุณอย่างยิ่งใหญ่สักปานใดกว่าจะได้มาถึงขนาดนี้ และชีวิตในบั้นปลายท่านก็คืออุดมการณ์เพื่อบรรลุพระอรหัตผลอย่างไร ให้เราเอาตรงนั้นแหละมาสอนตัวเอง แล้วสิ่งที่เป็นอย่างอัศจรรย์เราก็ไม่ทึ่ง เพราะถือว่าเป็นผลพลอยได้ของท่าน เป็นบารมีของท่านที่เกิดมากับท่าน เราถึงจดจำไว้เพียงแต่ว่าเราไม่ยึดติด จริง ๆ แล้วความเชื่อความรู้สึกที่ฝังอยู่ในจิตสันดานของคนเรา

ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ด้วยอภิปรัชญาทั้งสิ้น เหมือนที่นิทเช่ (Nietzsche) บอกว่าพระเจ้าตายแล้ว แต่ในความเป็นจริงเขาไม่ได้เชื่อเช่นนั้นเลย แต่พูดเพราะเขาเป็นคนเรียนหนังสือเก่ง ถ้าเกิดเขาบอกว่าพระเจ้ายังมีชีวิตอยู่จริง ก็แสดงว่านิทเช่ไม่เก่งจริง วันดีคืนดีก็ต้องอ่อนวอนพระเจ้า คนก็จะมอมองว่าเขาไม่มีประสิทธิภาพอะไรเลย จึงต้องมาป่าวประกาศว่าพระเจ้าตายแล้ว ก็คือตายจากความรู้สึก ตายจากความทรงจำ แต่เมื่อเวลาคนเรามีความทุกข์ที่สุด เชื่อแน่ว่าร้อยทั้งร้อยจะต้องมองหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่รูปร่างถึงจะไม่เหมือนกันก็ตาม อาจจะเป็นพระเจ้า เทพเจ้าอะไรก็ได้แล้วแต่ในความหมายก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือสิ่งที่ เป็น God คือสิ่งที่มองไม่เห็น เพราะฉะนั้นนิทเช่เหมือนกับถ่มน้ำลายขึ้นฟ้าแต่ผลสุดท้ายก็ตกลงมารดหน้าตัวเองอยู่วันยังค่ำ

ชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะไปแล้วรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มองไม่เห็นได้ การที่มองไม่เห็นจึงทำให้เราเกิดความหวาดกลัว กลัวจะให้โทษ ให้อะไรสารพัดที่เราไม่ปรารถนาอยู่รำไป ก็เลยต้องสร้างสิ่งที่เข้าใจว่าน่าจะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจไว้เป็นที่พึ่ง ให้เรารู้สึกว่าเราไม่เปล่าเปลี่ยวเรามีคนดูแล เรามีเทพประจำภูเขาดมล้ำน้ำ ห้วย ต้นไม้สารพัดแต่จะปรุงแต่ง สิ่งเหล่านี้แหละคือ Metaphysics ในความรู้สึกของคนเรา แม้ว่าวันหนึ่งปากเราจะไม่กล้าพูด กลัวเขาจะดูถูกว่าอะอะอะไรก็จะอ้างแต่พระเจ้า แต่ลึก ๆ ในจิตสันดานก็มักจะอ้างเสมอและแน่นอนทุกครั้งไป เหมือนคนเราที่เมื่อไม่มีปัญหาเกิดขึ้นก็มักจะไม่นั่งหน้าเข้าหาพระ เวลามีปัญหาจึงค่อยชวนเซหันหน้าเข้าหาพระ มนุษย์จึงมีลักษณะเปล่าเปลี่ยววิ้งเหงาพร่องอยู่เสมอ เป็นทาสของคันหา เพราะฉะนั้นจึงพยายามชวนขายแสดหาสรสร้างสิ่งที่คิดว่าจะเป็นเพื่อนพึ่งพาช่วยยกให้กับตนเอง เพื่อให้ความรู้สึกนั้นหายไปแล้วคาดหวังลึก ๆ ถึงสิ่งที่มองไม่เห็นอีกนั่นแหละมากอยแทนที่ต่อไปไม่รู้จักจบจักสิ้น ก็เลยต้องสร้างความรู้สึกขึ้นมา เมื่อสร้างความรู้สึกขึ้นมามันไม่เห็นชัด ก็เลยต้องสร้างเป็นรูปร่างเพื่อทำการสักการบูชาขึ้นมาเพื่อให้เกิดความหนักแน่นยิ่งขึ้น จนกลายเป็นเทพนั้นเทพนี้ขึ้นมาสารพัด นี่ก็คือ Metaphysics ที่ เป็นความเชื่อลึก ๆ ที่ไม่สามารถหาเหตุผลอะไรมาอธิบายได้

ส่วนสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เกิดขึ้นโดยการนำเอารูปเคารพหรืออะไรต่อมิอะไร หรือการนำเอาคำสอนหรือความเชื่อที่เกี่ยวกับลาภหรือการบูชาพระสิวลิเถระทำให้คนเกิดการเบียดเบียนกันน้อยลง ทำให้คนมุ่งสู่การทำดี ก็จะทำให้เกิดสังคมที่งดงามขึ้นได้

สังคมไทยส่วนใหญ่ทุกวันนี้ หรือแม้แต่ในอดีต ให้ความสนใจในเรื่องความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม มากกว่าองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความเชื่อ คือไม่แสวงหารายละเอียด หรือทำความเข้าใจกับความหมายและความเป็นมา ต่างมุ่งไปในเรื่องทางปฏิบัติ โดยเชื่อว่า เมื่อปฏิบัติด้วยการประกอบประเพณีพิธีกรรมแล้วก็จะบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยเฉพาะในด้านความมั่นคงแก่ชีวิตโดยตรง เพราะฉะนั้น ประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญในสังคมไทย ดังเช่นกรณีแนวคิด ทฤษฎี วิธีการเรื่องอุดมการณ์พระสิวลิเถระที่ถูกถ่ายทอดทาง

วัฒนธรรมความเชื่อประเพณีและพิธีกรรม จนก่อเกิดอิทธิพลปรากฏในวิถีสังคมไทยตั้งแต่บรรพบุรุษมาจนถึงทุกวันนี้ แต่ถ้าเราศึกษาตามกระบวนการทางพุทธปรัชญาจะทำให้เกิดความรู้ทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับสัญญา ระดับวิญญาณ และระดับปัญญา ก็จะช่วยให้เราสามารถรู้ เข้าใจ และปฏิบัติได้ถูกทาง และยังมีแนวโน้มที่เป็นไปได้สูงที่เราจะเป็นผู้เลิศทางด้านลามกอย่างพระสีวลีเถระ แม้จะไม่เท่าเทียมระดับท่าน แต่ก็อยู่ในระดับที่น่าจะเกิดความพึงพอใจได้ ก็จะเป็นแนวทางอย่างดีที่คนอื่นจะได้ถือตามแนวปฏิบัติของเรา เป็นการส่งเสริมให้คนหันมาที่จะสร้างคุณค่าให้กับตัวเอง รู้จักขวนขวายไขว่คว้าสิ่งที่ถูกที่ควรจะเป็น เพื่อผลอันยั่งยืนที่เกิดจากการสร้างหลักที่ถูกต้อง และถ้าหากเราไม่ถูกความโลภครอบงำ เชื่อแน่ว่าสังคมจะเต็มเต็มความอุดมสมบูรณ์ให้กันและกันแผ่ขยายเป็นวงกว้าง ในที่สุดอุดมการณ์ที่ยึดถือกันในปัจจุบันอาจเลื่อนระดับเป็นอุดมการณ์อย่างพระพุทธองค์ต้องการให้มนุษย์ไปถึงนั่นคือพระนิพพาน นั่นเอง

วิวัฒนาการในเรื่องอุดมการณ์ของพระสีวลีเถระอันเคลื่อนตัวมาจากแนวคิดในทางพุทธปรัชญาเถรวาท โดยศึกษาผ่านประวัติของพระสีวลีเถระ แล้ววิเคราะห์อิทธิพลของอุดมการณ์ของท่านว่ามีต่อสังคมไทยแต่ละด้านเช่นไรบ้าง ทำให้เห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อย ดังนี้

จุดเด่นก็คือว่า การที่พระสีวลีเถระบรรลุอุดมการณ์ คือความเป็นผู้เลิศด้วยลาภได้นั้น ผลสำเร็จมิได้มาเพียงเพราะประกอบกิจในปัจจุบันชาติเท่านั้น หากแต่ส่งผลมาจากอดีตอันยาวนาน ด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการถวายทานที่บริบูรณ์ด้วยองค์ประกอบทั้ง ๓ คือ ปฏิภาณ คือ พระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยมวลหมู่พระสงฆ์ผู้ทรงอริยคุณ (หลายภพหลายชาติ) วัตถุทาน คือน้ำผึ้งอันเกิดจากการรวมพลังสามัคคีของหมู่แมลงผึ้งช่วยกันกัดสรรมาจากเกสรดอกไม้อันบริสุทธิ์และบริวารทานทั้งหลายอื่น ๆ และสุดท้ายคือตัวบุคคลผู้ถวายก็มีเจตจำนงบริสุทธิ์มุ่งต่อกุศลธรรม เหนืออื่นใดท่านยังได้อธิษฐานจิตเพื่อการนี้โดยมีพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสักขีพยานด้วยในครั้งนั้น พระสีวลีเถระทำให้เห็นประจักษ์แล้ว อุดมการณ์คือความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นผู้เลิศด้วยลาภที่ปรากฏผลสำเร็จแล้ว

จุดด้อยนั้น ชาวพุทธเองไม่ได้มีความเข้าใจในเรื่องของการประกาศจุดยืนในทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการที่คนไทย หรือสังคมไทย ได้ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าการพิจารณาในเรื่องแก่นสารของพระพุทธศาสนา และหากให้ความสำคัญกับสิ่งนั้นแล้วก็มักจะถูกความโลภเข้าครอบงำแทรกแซงความคิดให้หันเหออกนอกประเด็นที่มุ่งหวัง จึงทำให้อุดมการณ์ไม่สานต่อไปได้ และแน่นอนว่าอาจจะทำให้คนเกิดความเชื่อมงายเรื่องลาภสักการะอย่างเดียว โดยไม่สนใจอุดมการณ์ที่แท้จริงที่ท่านปฏิบัติเพื่อการบรรลุพระอรหัตผล หรือเพียรฝ่าสวคฆาไม่คิดจะทำอะไร เป็นการมุ่งอัตตहितสมบัติ คนส่วนมากก็มักจะติดอยู่แค่เพียงผลพลอยได้

จากอุดมการณ์ของพระสืวลีเถระท่านนั้น แต่ถ้าเราก้าวข้ามตรงนั้นไปได้ ก็จะเข้าถึงปรหิตสมบัติอย่างสิ้นเชิงแต่น้อยคนมากที่จะเป็นเช่นนั้นได้

ดังนั้น หากศึกษาให้ถ่องแท้ในการที่เราจะยึดถือแบบอย่างด้านใดด้านหนึ่งจากสิ่งใดก็ตาม ต้องพยายามมองในเชิงลึกถึงคุณค่าที่สอดคล้องกับปัญญาในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหของตนเพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์ทั้งของตนเองและผู้อื่นก็จะเกิดการประสานรอยร้าวของสังคมได้

หลักการและเป้าหมายของพระสืวลีนั้นเป็นแบบแผนและบรรทัดฐานของกระบวนการที่มุ่งเน้นอุดมการณ์คือความเป็นผู้เลิศด้วยลาภ แต่ผลที่สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหลักการและเป้าหมายของท่านนั้น ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเองและสังคมในเชิงบวกโดยเฉพาะกับสังคมไทยสมัยปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพียงแต่เราจะมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวต่ออุดมการณ์ของเราจริงแท้แค่ไหนแค่นั้นเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(๑) ในการดำเนินชีวิตจำเป็นต้องมีกรอบ หลักยึด หรือแผนที่นำทาง เพื่อนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายตามเจตนารมณ์ จึงควรตั้งเป้าหมายไว้ให้ชัดเจน มั่นคง เด็ดเดี่ยว แม้บางครั้งอาจต้องฝ่าฟันอุปสรรคที่จะพึงบังเกิด ก็จำเป็นต้องยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งตนให้ได้เพื่อบรรลุผลสำเร็จสูงสุดของชีวิต ยิ่งในโลกปัจจุบันยิ่งจำเป็นที่คนเราจะต้องศึกษาแนวทาง ประกอบกับแรงกดดันของบุคคลตัวอย่างที่ถูกต้อง เพื่อเป็นองค์ประกอบสู่อุดมการณ์แห่งตน

(๒) ผู้ที่มุ่งหวังจะให้ลาภและสักการะเกิดขึ้นแก่ตนเองเหมือนพระสืวลีเถระควรศึกษาประวัติของท่านให้ละเอียดว่าตั้งแต่อดีตชาติจนถึงชาติปัจจุบันนั้นท่านได้สร้างสมบุญบารมีเอาไว้อย่างไรบ้าง ใช้เวลานานเท่าไร และกว่าจะมาแสวงผลบุญในชาตินี้คือความเป็นผู้มีลาภมากท่านต้องผ่านการเวียนว่ายตายเกิดมาที่ภพที่ชาติ ทั้งนี้เพื่อเข้าถึงความเป็นจริงของชีวิตที่ว่า ไม่มีอะไรที่จะได้มาด้วยการอ่อนน้อมบูชาหรือปรารภณาเพียงอย่างเดียว ทุกสิ่งที่ได้มาล้วนต้องมีการลงมือกระทำประกอบกับความพยายามอย่างไม่ลดละทั้งสิ้น เช่นนี้จะเป็นเหตุให้มีกำลังใจที่จะมุ่งมั่นเพื่อดำเนินตามปฏิปทาจริยาวัตรของพระสืวลีเถระเพื่อบรรลุอุดมการณ์อย่างท่าน นั่นคือ ความเป็นผู้มีลาภมาก

(๓) สังคมไทยปัจจุบันต้องการที่จะสร้างความเป็นเอกภาพที่มั่นคงให้กับตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ ของแต่ละคน สิ่งหนึ่งที่จะเป็นบันไดสู่ความเป็นเอกภาพที่วามั่นคือนั้นคือ อุดมการณ์ ทั้งนี้

ควรปลูกฝังและชี้แนะแนวทางอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ ให้แพร่หลายยิ่งขึ้นและเข้าใจทั่วถึง ซึ่งจำเป็นต้องยึดหลักธรรมเป็นสำคัญจึงจะทำให้อุดมการณ์นั้น ๆ บรรลุได้ เมื่อหลักธรรมนำอุดมการณ์เชื่อว่าสังคม เศรษฐกิจ และองค์ประกอบอื่น ๆ จะพัฒนาสู่ความเจริญสภาพยิ่งขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

เท่าที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องอุดมการณ์ของพระสิวลีเถระ ซึ่งเป็นการศึกษาถึงกระบวนการที่จะนำพามนุษย์ให้บรรลุแนวทางแห่งความเป็นผู้มีโชค ลาภ และความอุดมสมบูรณ์ตามเชิงอย่างพระสิวลีเถระ นอกจากนั้นแล้วยังมีเรื่องที่น่าจะศึกษาเพิ่มเติมต่อจากนี้ เกี่ยวกับการแสดงเจตจำนงของอุดมการณ์ที่เป็นความสัมพันธ์เชิงจริยศาสตร์ว่า เกิดปรากฏการณ์อะไรบ้างจากการจุดประกายแนวคิด ทฤษฎีนี้ พร้อมทั้งอัตตลักษณ์ทางคุณธรรมของพระสาวกรูปอื่น ๆ มีส่วนสัมพันธ์ต่อหลักการ วิธีปฏิบัติ และเป้าหมาย ในอุดมการณ์นั้น ๆ ว่าปรากฏผลเป็นเช่นไรบ้าง เพื่อให้เกิดข้อมูลทางวิชาการมากขึ้น จึงควรศึกษาและวิจัยต่อในประเด็นเหล่านี้ คือ

๑. เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ทางพุทธจริยศาสตร์กับอุดมการณ์ทางการเมืองแล้วแสวงหาจุดร่วมเพื่อพัฒนาสังคมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๒. อุดมการณ์ของพระอสีติมหาสาวกรูปอื่น ๆ กับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม หรือพฤติกรรมด้านใดด้านหนึ่งของสังคม

๓. เปรียบเทียบอุดมการณ์ของพระอสีติมหาสาวกว่ามีแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการไปในลักษณะที่เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไรบ้าง แล้วสรุปประโยชน์ที่สังคมปัจจุบันจะพึงได้รับการปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความรู้และประโยชน์ที่หลากหลายยิ่งขึ้น